

УДК 631.115.1

В. І. Андріїв,

д. ю. н., в.о. доцента кафедри права і підприємництва,
Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

Ю. А. Коверко,

асистент кафедри права і підприємництва,
Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

РОЗВИТОК ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ: ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ

V. Andriiv,

Doctor of Law, Acting Docent of Law and Business department, Lviv National Agrarian University, Dubliany

Yu. Koverko,

Assistant of Law and Business Department, Lviv National Agrarian University, Dubliany

DEVELOPMENT OF INDIVIDUAL HOUSEHOLDS: INSTITUTIONAL ASPECTS

У статті визначено місце особистих селянських господарств у виробництві сільськогосподарської продукції та розкрито проблеми їх розвитку. Встановлено, що вагомий вплив на розвиток особистих селянських господарств матиме формування сприятливого інституційного середовища через вдосконалення нормативного регулювання їх діяльності та сприяння трансформації товарних господарств у нові організаційно-правові структури, а також використання інновацій у господарській діяльності цих господарств. Вдосконалити нормативне регулювання запропоновано у двох напрямках: через прийняття підзаконних нормативно-правових актів з метою створення належних умов для реалізації прав членів особистих селянських господарств, а також через визначення на законодавчому рівні статусу комерційних особистих селянських господарств.

In the article defined the place of individual households in agricultural production and solved the problem of its development. Found that a significant influence on the development of individual households will be having the creation of an enabling institutional environment by improving their normative regulatory activities and facilitate the transformation of commodity economy in the new organizational and legal structures, as well as the usage of innovations in economic activity of these households. Improve the normative regulatory was proposed in two ways: through the adoption of subordinate legal acts in order to create proper conditions for realization of the rights of individual households and by the status definition at the legislative level of commercial individual households.

Ключові слова: особисте селянське господарство, розвиток, інституційне середовище, інтеграція, трансформація, інновації.

Key words: individual household, development, institutional environment, integration, transformation, innovation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток особистих селянських господарств є запорукою забезпечення належного рівня життя сільських сімей в умовах нестабільності. Однак дуже часто його стримують значні затрати праці, брак коштів на ресурсно-технічне оснащення, недостатня окупність витрат тощо. Не сприяє розвитку особистих селянських господарств і чинне законодавство, яке не в повній мірі охоплює всі аспекти їх функціонування. А сучасна аграрна політика в основному націлена на забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств, надаючи їм ширше коло прав і можливостей, аніж господарствам сільськогосподарського населення. І тому в питаннях забезпечення розвитку своїх господарств селяни залишаються сам на сам.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання розвитку особистих селянських господарств залишається актуальним впродовж багатьох років, що підтверджується значною кількістю наукових праць провідних вчених в галузі аграрної економіки. Однак здебільшого науковці бачать перспективу розвитку особистих селянських господарств у створенні кооперативів та їх інтеграції з сільськогосподарськими підприємствами [1—4]. Проте на практиці зазначені заходи здійснюються дуже повільно, та й сама ідея кооперації видається в сучасних умовах не такою модерною та привабливою, як у недалекому минулому. Тому виникає об'єктивна необхідність пошуку нових підходів до забезпечення розвитку особистих селянських господарств.

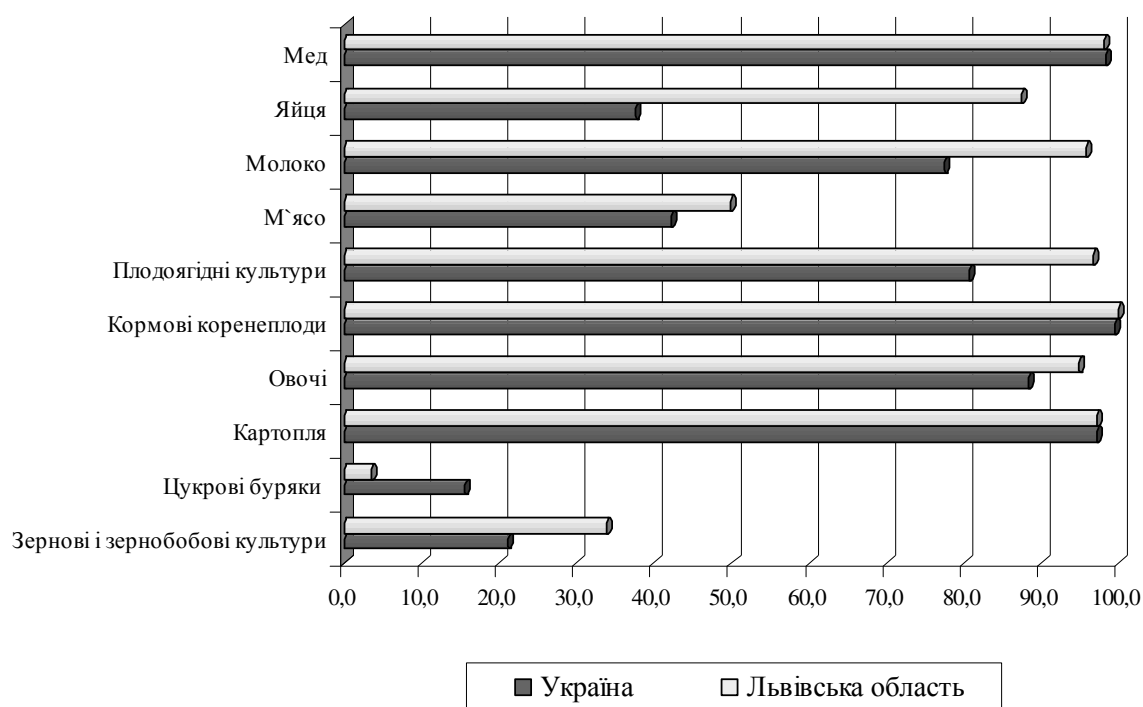

Рис. 1. Частка особистих селянських господарств у виробництві сільськогосподарської продукції всіма категоріями господарств, 2013 р., %

Джерело: побудовано за даними [6].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є обґрунтування інституційних аспектів забезпечення розвитку особистих селянських господарств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Станом на 1 січня 2014 р. в Україні налічувалося 4,2 млн домогосподарств, членам яких відповідно до чинного законодавства надані земельні ділянки з цільовим призначенням "для ведення особистого селянського господарства", в тому числі у Львівській області — 285,5 тис. домогосподарств [5]. Ці господарства тривалий час утримують лідируючі позиції у виробництві багатьох видів сільськогосподарської продукції, серед яких картопля, овочі, молоко (рис. 1).

Особисті селянські господарства, які виконують важливу роль у забезпеченні населення країни сільськогосподарською продукцією, в більшості випадків усі етапи агропромислового виробництва від безпосереднього виробництва до реалізації продукції здійснюють самостійно. Крім того, особистим селянським господарствам не надаються ті соціальні та економічні умови і переваги діяльності, які отримують сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства, а їх функціонування ґрунтується лише на ентузіазмі.

На основі аналізу законодавства, що регулює діяльність особистих селянських господарств, а також їх взаємовідносин з учасниками ринку та іншими інституціями, можна виділити такі основні перешкоди, що стримують розвиток господарств сільського населення:

- 1) члени особистих селянських господарств практично ізольовані від соціального страхування та соціального забезпечення;
- 2) відсутній механізм пенсійного страхування осіб, зайнятих в особистих селянських господарствах;
- 3) суттєва диспропорція цін — ціни на продукцію, вироблену в особистих селянських господарствах у декілька разів нижчі від цін на продукцію, яка пройшла переробку;
- 4) відсутність адекватної системи заготівлі та збуту сільськогосподарської продукції;
- 5) відсутність доступних кредитних ресурсів на розвиток господарства;
- 6) інформаційна асиметрія, за якої власники особистих селянських господарств не мають достатнього рівня інформації про ринкове середовище, сучасні можливості діяльності та розвитку, формування цінової політики тощо.

Таким чином, будучи вагомим виробником сільськогосподарської продукції, фактично особисті селянські господарства перебувають поза інституційним середовищем агропромислового виробництва. В свою чергу від рівня роз-

витку агропромислового виробництва залежать насичення ринку продовольством. Тому аби повною мірою забезпечити всебічний розвиток цього сектору економіки, необхідно реалізувати комплекс заходів щодо інтеграції особистих селянських господарств у середовище агропромислового виробництва як рівноправного члена ринкових відносин. На нашу думку, така інтеграція може здійснюватися у трьох напрямках: сприяння трансформації товарних особистих селянських господарств у нові організаційно-правові структури;

створення належних умов для реалізації прав членів особистих селянських господарств на соціальне страхування, пенсійне забезпечення, кредитні ресурси, державну підтримку тощо через прийняття підзаконних нормативно-правових актів; визначення статусу товарних (комерційних) господарств через прийняття нової редакції Закону України "Про особисте селянське господарство" (рис. 2).

Вважаємо, що одним із перспективних напрямів розвитку особистих селянських господарств буде їх трансформація у нові організаційно-правові структури. Такій трансформації сприятиме державна політика, яка повинна передбачити такі заходи: звільнення нових трансформованих структур від оподаткування на певний період; поширення на них спрощеної системи звітності та обліку; сприяння в отриманні довгострокових пільгових кредитів; підтримка технічного переоснащення та модернізації; сприяння у збуті продукції; проведення навчання та підвищення кваліфікації власників господарств. Впровадження зазначених заходів повинно стати основою державної та місцевих програм розвитку сільського господарства.

Процес вдосконалення механізму реалізації прав власників особистих селянських господарств через прийняття системи підзаконних нормативно-правових актів повинен охопити питання соціального та пенсійного страхування, стабілізації цін на сільськогосподарську продукцію, забезпечення вільного доступу до кредитних ресурсів, надання особистим селянським господарствам техніки на умовах

Рис. 2. Напрями інтеграції особистих селянських господарств у інституційне середовище агропромислового виробництва

Джерело: власна розробка.

лізингу, створення координаційних центрів з метою інформування про наявність в них продукції для реалізації тощо.

Однак найбільш ефективним, на нашу думку, буде третій варіант інтеграції — виокремлення на законодавчому рівні з категорії "особисте селянське господарство" окремого елемента — умовно-комерційного особистого селянського господарства (сімейної ферми), яке б мало товарне спрямування. Особливостями діяльності комерційних особистих селянських господарств має стати специфічний процес реєстрації, спрощена фінансова звітність і облік, фіскальні преференції в частині оподаткування при залученні паїв.

Інтеграція особистих селянських господарств у інституційне середовище агропромислового виробництва, на нашу думку, суттєво покращить стан цих господарств, зменшить ризики їх діяльності, забезпечить стабільний дохід, позбавить посередників та надасть рівні поряд з іншими виробниками сільськогосподарської продукції умови.

Таким чином, створення належних умов функціонування буде першим і найважливішим кроком у розвитку господарств сільського населення. Однак, вважаємо, що не лише зовнішні чинники, а й внутрішній потенціал сприятиме розвитку сільських домогосподарств. Зокрема впровадження інновацій у господарську діяльність допоможе особистим селянським господарствам товарного типу втриматись на ринку та підвищити рівень конкурентоспроможності. Такими інноваціями можуть стати нові способи виробництва, нові напрями діяльності, нові

ринки збуту тощо. Так, новими чи альтернативними напрямками діяльності особистих селянських господарств може стати квітникарство, декоративне та репродуктивне садівництво, розведення декоративних видів тварин і птиці, вирощування лікарських трав, виробництво спецій, органічної продукції, агротуризм тощо. Великої популярності в сучасних умовах набуває і такий вид діяльності особистих селянських господарств, як надання послуг з використанням власного майна, а саме: виконання сільськогосподарських робіт власною технікою, що зумовлено низьким рівнем механізації в більшості господарствах.

Кожен із запропонованих напрямів діяльності характеризується своєю сезонністю. Тому особисті селянські господарства можуть поєднувати декілька видів діяльності, що дасть їм змогу отримувати стабільні доходи протягом року. А це в поєднанні з формуванням сприятливого інституційного середовища стане гарантією подальшого розвитку особистих селянських господарств.

ВИСНОВКИ ТА ПОДАЛЬШІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Незважаючи на значну участь у формуванні пропозиції сільськогосподарської продукції, особисті селянські господарства залишаються недостатньо залученими в інституційне середовище агропромислового виробництва, що суттєво стримує їх розвиток. Інтегрувати їх у це середовище та надати рівні поряд з іншими виробниками сільськогосподарської продукції умови діяльності можна через сприяння трансформації товарних особистих селянських господарств у нові організаційно-правові структури та вдосконалення нормативно-правової бази. Такі заходи сприятимуть подальшому розвитку не лише особистих селянських господарств, а й економіки країни в цілому.

Література:

1. Березівський П.С. Розвиток виробничих сільськогосподарських організаційно-правових форм господарювання / П.С. Березівський, Н.П. Особа, Л.Й. Войнич // Організаційно-економічний механізм підвищення соціально-економічної ефективності функціонування АПК Західного регіону України: колективна монографія / За заг. ред. П. С. Березівського. — Львів: Український бестселер, 2011. — С. 75—89.

2. Васильєва Л.М. Стан і перспективи розвитку особистих господарств населення Дніпропетровської області / Л.М. Васильєва // Вісник Дніпропетровського державного аграрного університету. — 2008. — С. 118—121.

3. Княженко І.І. Стан і перспективи розвитку особистих селянських господарств у агропродовольчій системі України / І.І. Княженко // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. — 2012. — Часть 1. — С. 193—200.

4. Онисько С. М. Соціально-економічні умови функціонування особистих селянських господарств / С. М. Онисько, Т. О. Шматковська // Економіка АПК. — 2009. — № 12. — С. 104—109.

5. Особисті селянські господарства в Україні станом на 1 січня 2014 року: Експрес-випуск Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2014/03_14/64w.zip

6. Сільське господарство. Рибне господарство: База даних ГУС у Львівській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Database/04SILGOSP/databasetree_no_uk.asp

References:

1. Berezivskyy, P.S. (2011), Organizatsiynno-ekonomichnuy mekhanizm pidvyshchennia sotsialno-ekonomichnoi efektyvnosti funktsionuvannia APK Zakhidnogo regionu Ukrainy [Organizational-economic mechanism of increasing socio-economic efficiency of AIC Western Ukraine], Ukrainskyy bestseller, Lviv, Ukraine.

2. Vasilyeva, L.M. (2008), "Status and prospects of development of private farms in Dnipropetrovsk region", Visnyk Dnipropetrovskogo derzhavnogo agrarnogo universytetu, pp. 118—121.

3. Kniashenko, I.I. (2012), "Status and prospects of development of private farms in agri-food system Ukraine", Zbornyk nauchnykh trudov [Problemy razvitiia vnieshnieekonomicheskikh svyazey i prevlicheniia inostrannykh investitsyy: regionalnyy aspekt], Donetsk, Ukraine, pp. 193—200.

4. Onysko, S.M. (2009), "Socio-economic conditions for the operation of private farms", Ekonomika APK, vol. 2, pp. 104—109.

5. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Personal farms in Ukraine as of January 1, 2014", available at: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2014/03_14/64w.zip

6. Department of Statistics in the Lviv region (2014), "Agriculture. Fishery", available at: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv/Database/04SILGOSP/databasetree_no_uk.asp
Стаття надійшла до редакції 05.09.2014 р.